

DOI: 10.4467/29567610PIB.25.019.22326

dr Robert Rynkun-Werner

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego

ORCID: 0000-0001-6559-7731

rynkunwerner@poczta.onet.pl

WSPÓŁCZESNE NIEWOLNICTWO, CZYLI PRAWNO-SPOŁECZNE ASPEKTY PRZECIWDZIAŁANIA HANDLU LUDŹMI

MODERN SLAVERY, OR THE LEGAL AND SOCIAL ASPECTS OF COUNTERACTING HUMAN TRAFFICKING

Streszczenie

Handel ludźmi to współczesna forma niewolnictwa. Przepięstwo to narusza podstawowe prawa człowieka, takie jak godność i wolność osobistą. Ma charakter transgraniczny, jest trudne do wykrycia, a jego ofiarą może stać się każdy, bez względu na płeć, rasę, pochodzenie, czy wiek. Proceder ten przejawia się w wielu formach, najczęściej zmuszania do prostytucji, pracy niewolniczej, czy handlu dziećmi. Stąd niezwykle istotnym jest przeciwdziałanie temu zjawisku na polu tak prawnym, jak i społecznym. Artykuł w sposób syntetyczny ukazuje najważniejsze przyczyny współczesnego niewolnictwa oraz prawno-społeczne aspekty przeciwdziałania temu procederowi w ramach krajowego oraz międzynarodowego porządku prawnego.

Słowa kluczowe: godność, niewolnik, handel ludźmi, kara, przepięstwo, współpraca międzynarodowa

Abstract

Trafficking has evolved into a modern form of slavery. This crime violates fundamental human rights, such as dignity and social freedom. It is private in nature, difficult to detect, and its victims can be anyone, regardless of gender, race, origin or age. This practice takes many forms, most often involving forced prostitution, forced labor, or child trafficking. Preventing this phenomenon, both through its dissemination and publicity, is crucial. This article addresses the ways in which modern slavery is accessible and the legal and social aspects of countering this practice within the legal framework and its disintegration.

Key words: dignity, slave, human trafficking, punishment, crime, interantional cooperation

Wstęp

Wydawać by się mogło, że o zjawisku niewolnictwa możemy dowiedzieć się tylko z annałów historii, w szczególności historii świata starożytnego i początków chrześcijaństwa. Nic bardziej mylnego. We współczesnym świecie niewolnictwo istnieje nadal i, co niestety trzeba przyznać, ma się całkiem dobrze. Świadczą o tym nie tylko dane statystyczne poszczególnych państw czy organizacji międzynarodowych, ale także przyjmowane od lat na forum krajowym czy międzynarodowym, kolejne inicjatywy i regulacje prawne, mające na celu zapobieganie i zwalczanie tego przestępczego procederu. Dość wskazać, że pierwsze regulacje prawne o charakterze międzynarodowym dotyczące tego zjawiska pojawiły się już na początku XX wieku¹. Najbardziej wyrazistym przykładem współczesnego niewolnictwa jest zjawisko handlu ludźmi, które jako przestępstwo, nie tylko narusza podstawowe zasady praw człowieka, w tym godność i wolność osobistą jednostki, ale stało się wielkim światowym biznesem. Przyjmuje się, że handel ludźmi jest trzecim, po broni i narkotykach, najbardziej dochodowym przestępstwem na świecie. Każdego roku przestępcy zyskują na tym procederze około 32 miliardów dolarów, a więc o wiele więcej niż wysokość niejednego budżetu wielu państw². Przestępstwo to ma charakter transgraniczny, i transnarodowy, przekracza bowiem granice jednego państwa, jest przy tym dobrze zorganizowane³. Jedną z podstawowych przyczyn, dla których pozostaje na tak wysokim poziomie w ogólnej hierarchii światowej przestępczości jest migracja zarobkowa ludności. Podkreślenia wymaga także fakt, że handel ludźmi jest problemem złożonym, na który składa się wiele aspektów, w tym ekonomicznych, kulturowych, psychologicznych, socjologicznych, społecznych czy też prawnych. Powoduje to, że walka z tym procederem jest niezwykle trudna, wymaga ścisłej koordynacji i szerokiej współpracy w przestrzeni międzynarodowej, oraz co wydaje się być najważniejsze, konsekwencji w przeciwdziałaniu temu zjawisku. Czym zatem jest współczesne niewolnictwo, które biorąc pod uwagę liczbę osób uwikłanych w ten przestępczy mechanizm, wielokrotnie swoimi rozmiarami przekroczyło pojęcie niewolnictwa znane nam z czasów starożytnych, oraz w jaki sposób demokratyczny świat stara się przeciwdziałać temu wyzwaniu.

1 A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3, s. 52 i n.

2 <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wspolczesne-niewolnictwo-Handel-ludzmi-jest-trzecim-najbardziej-dochodowym-przestepstwem-na-swiecie-8424510.html> (dostęp: 10.07.2025).

3 A. Głogowska-Balcerzak, *Standardy zwalczania handlu ludźmi w prawie międzynarodowym*, Łódź 2019, s. 88–89.

Współczesny niewolnik

Handel ludźmi to jedno z najpoważniejszych naruszeń godności, wolności i podstawowych praw człowieka we współczesnym świecie, które w swojej istocie stanowi współczesny rodzaj niewolnictwa. Niewolnik to określenie osoby, która pozostaje w całkowitej zależności i władzy swojego właściciela, to osoba poddająca się czemuś bezwolnie, dająca sobą kierować⁴. Pojęcie niewolnictwa ma swoje odniesienie w art. 115 § 23 Kodeksu karnego, gdzie niewolnictwem jest stan zależności, w którym człowiek jest traktowany jak przedmiot własności⁵. Człowiek jest traktowany zatem jak przedmiot posiadający wartość handlową, która wyznacza jego przydatność do celów obranych przez sprawców tego procederu. Handel ludźmi narusza prawo do wolności przysługujące każdemu człowiekowi na mocy art. 31 ust. 1 Konstytucji RP⁶, art. 5 ust. 1 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁷, czy też art. 1, 5 i 6 Karty Praw Podstawowych UE⁸. Godzi ono w prawo do decydowania o sobie, o swoim życiu, o wyborze miejsca pobytu i sposobu postępowania jednostki. Współczesnym niewolnictwem jest handel ludźmi, gdzie człowiek traktowany jest jako towar – przedmiot obrotu⁹. Jednak człowiek z zasady nie może być przedmiotem takiego obrotu. W świetle prawa cywilnego człowiek nie jest rzeczą, ale osobą, której przynależy się przyrodzona i niezbywalna godność (art. 30 Konstytucji RP). Tym niemniej, co należy w tym miejscu podkreślić, inaczej traktowane są tkanki, komórki i narządy pobrane od człowieka, które są rzeczą. Jednak zasady i wynikające z nich ograniczenia w obrocie narządami zawarte zostały w ustawie z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek i tkanek narządów¹⁰. Jak podkreślił SN w wyroku w sprawie III K 107/17, skoro człowiek (*homo sapiens*) jest kategorią wyłączoną z komercyjnego obrotu (*extra commercium*) to, nie może być przedmiotem obrotu cywilnoprawnego rozumianego jako zawieranie ważnych czynności prawnych¹¹. Zdaniem SN termin „handel ludźmi” nie dotyczy (i nie dotyczył także w rozumieniu nieobowiązującego już przepisu art. 253 § 1 k.k.) zatem obrotu cywilnoprawnego człowiekiem, ale służy określeniu pewnego zjawiska, które sprowadza się do zachowań mających na celu – najogólniej ujmując – wykorzystanie człowieka. Handel ludźmi to przestępstwo złożone, brutalne i jak to już podkreślono, trudne do wykrycia, mające charakter systemowy

4 S. Dubisz (red.), *Słownik Języka Polskiego*, PWN, Warszawa 2003, s. 985.

5 Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny – tj. Dz. U. z 2025 r., nr 383 (dalej k.k.).

6 Konstytucja RP z 2.04.1997 r., Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.

7 Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 ze zm.

8 Dz. U. UE. C. z 2007 r., nr 303, str. 1 ze zm.

9 J. Majewski [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 115*, (red.) W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.

10 Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1185).

11 Zob. wyrok SN z 17.10.2017 r. sygn. III K 107/17, OSNKW 2018/2/13.

i międzynarodowy. Polega na werbowaniu, transporcie, przekazywaniu lub przetrzymywaniu osób w celu ich wykorzystania – najczęściej seksualnego, ekonomicznego lub fizycznego przy użyciu przemocy, gróźb, nadużycia władzy lub podstęp. Zjawisko to nie zna granic geograficznych, społecznych ani kulturowych i dotyka miliony ofiar na całym świecie. Co roku w UE rejestruje się ponad 7000 ofiar handlu ludźmi, chociaż faktyczna liczba zapewne jest znacznie wyższa, z uwagi na fakt, niewykrycia wszystkich tego rodzaju przestępstw¹². W oczywisty sposób dotyczy to także Polski, która jest krajem pochodzenia ofiar, ich wykorzystania, jak i krajem tranzytowym¹³. Ofiarami handlu ludźmi z reguły są kobiety, które stanowią zdecydowaną większość, jak też mężczyźni i dzieci. Ofiary to najczęściej osoby: bezrobotne; dotknięte biedą lub żyjące w skrajnym ubóstwie; niewykształcone; nie znające języków obcych; pozbawione relacji, lub pogubione w relacjach rodzinnych czy samotne; zadłużone; zdesperowane; ukierunkowane na osiągnięcie dużych zarobków w stosunkowo krótkim czasie; młode, zdrowe, atrakcyjne, o nieprzeciętnej urodzie¹⁴. Cechą charakterystyczną dla ofiar procederu handlu ludźmi jest ich niskie poczucie wartości. Nader często osoby te nie były nigdzie zatrudnione, jak również nie odnosiły sukcesów w życiu prywatnym oraz zawodowym. W konsekwencji jedynym rozwiązaniem z ich punktu widzenia staje się jest swoista „ucieczka” z dotychczasowego środowiska, często za namową specjalizujących się w tym procederze pośredników¹⁵. Nie bez znaczenia przy tym jest także kraj pochodzenia ofiar handlu ludźmi i jego bieżąca sytuacja społeczno-gospodarcza oraz geopolityczna. Dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie wskazują, że jednostkami najbardziej narażonymi na proceder handlu ludźmi są: osoby pochodzące z regionów dotkniętych konfliktami zbrojnymi lub wojną domową; migranci z krajów, w których dochodzi do łamania praw człowieka; osoby wywodzące się z państw o wysokim poziomie ubóstwa; ludzie o niskim poziomie wykształcenia; osoby wyjeżdżające za granicę w poszukiwaniu pracy (często bez znajomości języka i kwalifikacji); migranci przebywający w danym kraju bez odpowiednich dokumentów¹⁶.

12 Informacja Parlamentu Europejskiego z 18.10.2023 r. <https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20230921STO05705/walka-ue-z-handlem-ludzmi#:~:text=Przyczyny%20handlu%20lud%C5%BAmi%20Wed%C5%82ug%20Organizacji%20Narod%C3%B3w%20Zjednoczonych%2C,wzrasta%20z%20powodu%20ub%C3%B3stwa%2C%20przemocy%20i%20dyskryminacji> (dostęp: 25.07.2025).

13 R. Mroczek, *Formy inicjacji procesowej w sprawach o przestępstwa handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 2, s. 95.

14 M. Kośmider, *Handel ludźmi jako współczesna forma niewolnictwa*, „Studium Europy Środkowej i Wschodniej” 2020, nr 14, s. 1–25.

15 M. Wenzel, *Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi. Raport z badań jakościowych*, Warszawa 2005, s. 6–7; <chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcglclefindmkaj/https://documentation.lastradainternational.org/lisdocs/raport%20Wenzel%20.pdf> (dostęp: 26.07.2025).

16 <https://www.kielce.uw.gov.pl/pl/urzed/polityka-spoleczna/przeciwdzialanie-handlo/pokrzywdzeni-handlem-lu/10795,Identyfikacja-i-wsparcie-ofiar-handlu-ludzmi.html> (dostęp: 23.06.2025).

Krajem, który w ostatnich latach został szczególnie narażony na operowanie grup przestępczych trudniących się handlem ludźmi stała się Ukraina.

Odrębną, a zarazem szczególną grupę w procederze handlu ludźmi, na którą należy zwrócić uwagę stanowią dzieci. Proceder handlu dziećmi jest częstym i szczególnie bulwersującym zjawiskiem występującym na świecie. Szczególnie istotny jest w tym przypadku negatywny wpływ na rozwój małych dzieci oraz skutki, jakie to przestępstwo może wywołać u nieletniego, w postaci przykładowo brakiem chęci do nauki, nadużywanie środków odurzających, wycofania społecznego, depresji¹⁷. W przypadku handlu dziećmi trudność w walce z tym zjawiskiem stanowi ich identyfikacja, z uwagi na fakt, że dziecko nader często nie będzie w stanie dokonać autoprezentacji, nie jest świadome swych praw, ale także z uwagi na więź łączącą je ze sprawcą¹⁸. W konsekwencji powyższego dziecko-ofiara często staje się nieprzystosowanym do dorosłego życia członkiem społeczności, co ma swoje negatywne konsekwencje dla niego samego, jak i całego społeczeństwa.

Do podstawowych przyczyn handlu dziećmi należą: niski poziom edukacji w rodzinie; brak odpowiedniej opieki ze strony rodziców; trudna sytuacja materialna; ubóstwo; konsumpcyjne podejście do życia; bezdomność; doświadczenie przemocy; ucieczki z placówek wychowawczo-opiekuńczych; czy brak odpowiednio rozwiniętego systemu ochrony dzieci¹⁹. Biorąc pod uwagę powyższe, stwierdzić należy, że najbardziej podatne na bycie ofiarami handlu dziećmi są: dzieci pochodzące z innych krajów, szczególnie te podróżujące bez opieki osób dorosłych, w tym ubiegające się o ochronę międzynarodową; dzieci znajdujące się w sytuacji wymagającej od nich żebrania; dzieci wykazujące problemy wychowawcze, w tym zagrożone demoralizacją lub zaangażowane w działalność przestępczą; dzieci przebywające w placówkach opieki zastępczej; nastolatki poszukujące zatrudnienia (zwłaszcza w zawodach, takich jak modelka, tancerka czy hostessa); dzieci, które wcześniej doświadczyły przemocy fizycznej, seksualnej lub emocjonalnej; dzieci będące świadkami przestępstw czy też sytuacji przemocy²⁰.

Formy współczesnego niewolnictwa

Współczesne niewolnictwo przybiera różne formy, które stosowane są zazwyczaj przy pomocy przemocy fizycznej i psychicznej²¹. Do najbardziej

17 J. Rubiś- Kulczycka, *Handel ludźmi jako forma współczesnego niewolnictwa*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Jana Wyżakowskiego. Studia z Nauk Społecznych”, 2016, nr 9, s. 39–40.

18 J. Jambor, *Pokrzywdzony - ofiara handlu ludźmi w procedurach dochodzeniowych i sądowych*, „Prokuratura i Prawo” 2022, nr 9, s. 46.

19 L. Śliżewska, *Skala problemu handlu dziećmi w Polsce na podstawie danych statystycznych*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” Olsztyn 2023, nr 2, s. 62.

20 M. Wenzel, *Charakterystyka...*, op. cit., s. 55.

21 B. Hołyst, J. Bryk, I. Malinowska, *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Szczytno 2010, s. 2.

powszechnych form niewolnictwa zaliczamy: wykorzystywanie w przemyśle erotycznym, szczególnie kobiet i dzieci; wymuszona prostytutka, przy czym może tu występować prostytutka domowa, przydrożna, agencyjna; ciężka praca za długi; handel ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi w celu uprawiania prostytutki; nielegalne adopcje; praca i służebność dzieci; przymuszanie do zawierania małżeństw i kupowanie żon; niewolnictwo domowe; zmuszanie do żebrania; pozyskiwanie oraz sprzedaż tkanek, komórek i narządów do przeszczepu wbrew przepisom²²; zmuszanie do przestępstw, zwłaszcza kradzieży; przymuszanie do niewolniczej pracy, często przez duże firmy i korporacje²³. Realizacja czynu stanowiącego handel ludźmi może zatem nastąpić tylko wówczas, gdy określone zachowanie zostanie podjęte w celu wykorzystania (wyzysku) osoby (nawet za jej zgodą), w szczególności w prostytutce, pornografii lub innych formach wykorzystania seksualnego. Nader często w ostatnich latach słyszymy o wykorzystywaniu ludzi również poprzez niewolniczą pracę, w usługach o charakterze przymusowym, żebractwie, lub innych formach wykorzystania naruszających ich wolność i poniżającego godność człowieka. Oczywiście w praktyce występują i inne formy nie sprecyzowane w przepisach, w szczególności w art. 115 § 22 k.k., ale wykładnia tego przepisu prowadzi do jednoznacznego wniosku, że nie zdefiniowane w przepisie, a określone jako inne formy wykorzystania poniżające godność osoby będącej przedmiotem handlu to inne formy wyzysku, eksploatacji. Można byłoby do tego zaliczyć także przypadki eksploatacji dzieci poprzez wykorzystanie ich do popełniania przestępstw, jak chociażby kradzieży, włamań, przy spełnieniu pozostałych warunków określonych odpowiednimi przepisami²⁴. Handel dziećmi może przybierać różne formy m.in. nielegalnej adopcji, seksbiznesu, żebractwa²⁵. Współczesne niewolnictwo to także niewolnicza praca. W wyroku z dnia 16.06.2015 r. w sprawie III KK 138/15 Sąd Najwyższy uznał, że odebranie paszportów, wymaganie świadczenia pracy przez kilkanaście godzin dziennie i wypłacanie wynagrodzenia znacznie niższego od obiecanego oraz od wynagrodzenia wypłacanego pracującym w tym samym miejscu, pracownikom miejscowym, uzasadniało domniemanie, iż osoby pracujące w tych warunkach są ofiarami handlu ludźmi²⁶. Jak z powyższego wynika, każde naruszenie godności człowieka, przy jednoczesnym braku sprawiedliwego traktowania, i fizycznego wykorzystania może spełniać prawne formy niewolnictwa.

22 Zob. przepisy ustawy z 1.07.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz. U. z 2023 r., poz. 1185).

23 <https://www.siecbakhita.com/images/newsy/2021/arttykul-monika-kosmider.pdf> (dostęp: 23.06.2025).

24 Wyrok SA w Białymstoku z 12.07.2013 r., II AKa 116/13, LEX nr 1511615.

25 K. Janoszka, *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, Szczytno 2013, s. 28–29.

26 Wyrok SN z 16.06.2015 r., III KK 138/15, LEX nr 1765629.

Krajowa penalizacja współczesnego niewolnictwa

Do 2010 r. nie było w polskim porządku prawnym legalnej definicji handlu ludźmi. Zwrot „handel ludźmi” występował jedynie w uchylonym obecnie art. 253 § 1 k.k., którego treść była bardzo ogólnikowa, niejasna i budziła wiele kontrowersji interpretacyjnych²⁷. Powodowało to konieczność odwoływania się do międzynarodowej legalnej definicji tego pojęcia, w szczególności do art. 3 Protokołu z Palermo, o czym mowa będzie w dalszej części²⁸. Jak już wspomniano Kodeks karny w art. 115 § 23 zawiera legalną definicję niewolnictwa. Wynika to pośrednio z obowiązujących w tej materii przepisów międzynarodowych, w szczególności z treścią Konwencji w sprawie niewolnictwa podpisanej w Genewie 25.09.1926 r.²⁹ oraz uzupełniającej Konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa podpisanej w Genewie 7.09.1956 r.³⁰. Zgodnie z treścią art. 8 przepisów wprowadzających Kodeks karny, kto powoduje oddanie osoby w stan niewolnictwa lub utrzymuje ją w tym stanie albo uprawia handel niewolnikami, podlega karze pozbawienia wolności od lat 3 do 20³¹. Podobnie, w art. 115 § 22 k.k. zawarta jest wspomniana już legalna definicja handlu ludźmi, którą wprowadzono do polskiego porządku prawnego na mocy ustawy dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego³². Było to wynikiem ratyfikowania przez Polskę w dniu 18.08.2003 r. Protokołu z Palermo o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 15.11.2000 r.³³, a także decyzji ramowej Rady Unii Europejskiej 2002/629/WSiSW z 19.07.2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi³⁴ oraz Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie 16.05.2005 r.³⁵.

Zgodnie z treścią przepisu art. 115 § 22 k.k., handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem, co do zasady jednego ze sposobów wyliczonych w pkt. 1-6 tego przepisu. Będzie to zatem wykorzystanie: przemocy lub groźby

27 M. Ligęza-Turlakiewicz, G. Turlakiewicz, *Człowiek jako dobro extra commercium w przestępstwie handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawa” 2015, nr 5, s. 74.

28 Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz. U. z 2005 r., nr 18, poz. 160).

29 Dz. U. z 1931 r., nr 4, poz. 21 z uzup.

30 Dz. U. z 1963 r., nr 33, poz. 185, zał.

31 Dz. U. z 1997 r., nr 88, poz. 554 ze zm.

32 Dz. U. z 2010 r., nr 98, poz. 626.

33 Dz. U. z 2005 r., nr 18, poz. 158 ze zm.

34 Dz. Urz. WE L 203, s. 1.

35 Dz. U. z 2009 r., nr 20, poz. 107.

bezprawnej (art. 197 k.k., art. 115 § 12 k.k. i art. 190 k.k.); uprowadzenia (art. 211 k.k.); podstępu (art. 197 k.k.); wprowadzenia w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania (art. 286 k.k.); nadużycie stosunku zależności (art. 199 k.k.); wykorzystanie krytycznego położenia (art. 199 k.k.); wykorzystanie stanu bezradności (art. 198 k.k.); udzielenie albo przyjęcie korzyści majątkowej albo osobistej lub jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą (art. 228 k.k.) – w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania; w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub w innych formach poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Metody i środki, jakimi sprawca się posłuży do popełnienia przestępstwa handlu ludźmi nie będą jednak miały prawnego znaczenia w przypadku, gdy ofiarą będzie małoletni, czyli osoba, która nie ukończyła 18 lat³⁶. Wystarczy, że osoba małoletnia stała się obiektem werbunku, transportu, przekazywania lub przyjmowania. Przedmiotem handlu ludźmi mogą być tylko dzieci narodzone³⁷. Czynności mające za przedmiot *nasciturusa* można traktować jedynie w kategoriach karalnego przygotowania, o którym mowa w art. 189a § 2 k.k.

Jednocześnie, co warto podkreślić, zgoda ofiary nie będzie miała znaczenia dla uznania powyższych działań za przestępstwo³⁸. Z uwagi na różnorodność form wykorzystania ofiar przestępstwa handlu ludźmi, trudno jest wskazać zamknięty katalog możliwych do popełnienia przestępstw będących źródłem bądź skutkiem, głównego celu działania sprawców. Niewątpliwie obok już wskazanych powyżej, w szczególności wynikających z treści art. 115 § 22 k.k., do przestępstw tych można byłoby zaliczyć także: przestępstwa przeciwko dokumentom (art. 270 § 1 k.k., 275 k.k., 276 k.k. i inne); naruszenia praw pracowniczych (art. 218 § 1a k.k. i następne); nielegalne przekraczanie granicy i pobyt na terenie RP (art. 264 § 2 i 3 k.k.); uszkodzenie ciała, pobicie (art. 156 k.k. i nast.); zgwałcenie oraz doprowadzenie do poddania się innej czynności seksualnej (art. 197 § 1 i 2 k.k.); zmuszanie do uprawiania prostytucji (art. 203 k.k.); czerpanie korzyści z nierządu (art. 204 k.k.); utrwalanie wizerunku nagiej ofiary lub ofiary w trakcie czynności seksualnej poprzez użycie przemocy, groźby, podstępu (art. 191a § 1 k.k.), w celu późniejszego szantażu; kradzież/przywłaszczenie lub ukrycie dokumentów tożsamości (art. 275 § 1 k.k., art. 276 k.k.); przekraczanie i organizowanie przekraczania granicy państwowej RP wbrew przepisom (art. 264 § 2 i 3 k.k.), w tym: przy użyciu

36 P. Kozłowska-Kalisz, *Uwagi do art. 115 § 22 [w:] Kodeks karny. Komentarz*, (red.) M. Mozgawa, Warszawa 2023, s. 510.

37 Zob. wyrok SA w Białymstoku z 12.07.2013 r., II AKa 116/13, LEX nr 1511615.

38 Zob. wyrok SA w Warszawie z 11.12.2017 r., II AKa 282/17, LEX nr 2416068.

nieautentycznych dokumentów (art. 270 § 1 k.k.), lub przy wykorzystaniu dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby (art. 275 § 1 k.k.), albo na podstawie wyłudzonego dokumentu (art. 272 k.k., art. 273 k.k.); kradzież lub przywłaszczenie dokumentu cudzoziemca (art. 147 ustawy o cudzoziemcach)³⁹; bezprawne pobieranie organów lub tkanek (art. 44 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów udział w bezprawnym przeszczepianiu i obrocie narządami); udzielanie narkotyków (art. 58, 59, 62 z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii)⁴⁰; pranie brudnych pieniędzy (art. 299 k.k.).

Odpowiedzialność karna za handel ludźmi określona została w treści przepisu art. 189a § k.k. w Rozdziale XXIII – przestępstwa przeciw wolności. Przestępstwo to jest zbrodnią, ma charakter powszechny i umyślny, i może być popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim⁴¹. Dokonując zatem interpretacji znamiona typu czynu zabronionego z art. 189a § 1 k.k., sięgnąć należy do treści przepisu art. 115 § 22 k.k.⁴². Tym samym działanie sprawcy musi być celowe, ukierunkowane na określony cel, np. pornografia, praca przymusowa, pozyskanie komórek ludzkich, czy żebractwo. Przestępstwo to jest ścigane z urzędu, co oznacza, jak to już podkreślono, że do wszczęcia postępowania nie jest wymagana zgoda ofiary. Istotny jest również fakt, że jakkolwiek przepis art. 189a § 1 k.k. używa liczby mnogiej, co mogłoby prowadzić do wniosku, że sprzedaż jednego człowieka wykracza poza granice tego uregulowania, to jednak z punktu widzenia art. 115 § 22 k.k. nie ma znaczenia, ile osób jest przedmiotem transakcji. A zatem nawet w przypadku, gdy tylko jeden pokrzywdzony jest „przedmiotem” tej transakcji, spełnione są przesłanki przestępstwa z art. 189a k.k. i to nawet wówczas, gdy nie zostanie wykazane, że zamiarem sprawcy było jej powtórzenie⁴³. Zgodnie z § 2 art. 189a k.k. karalne jest również przygotowanie do popełnienia tego przestępstwa. Podstawowym wymiarem kary za to przestępstwo jest kara pozbawienia wolności od lat 3 do 20. Kara za przygotowanie do popełnienia przestępstwa handlu ludźmi wynosi od 3 miesięcy do lat 5. Przepis art. 189a § 1 k.k. stanowi realizację międzynarodowych zobowiązań Polski, wynikających z ratyfikowanych konwencji, o czym w dalszej części artykułu. Warto w tym miejscu również podnieść, że na mocy treści przepisu art. 72 pkt 4 ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, sąd skazując sprawcę, który popełnił zbrodnię z art. 189a § 1 k.k. orzeka karę pozbawienia

39 Ustawa z 12.12.2013 r. o cudzoziemcach, tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 769, 1222 i 1688.

40 Tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 1939.

41 M. Mozgawa (red.), *Uwagi do art. 189a [w:] Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 717-718; zob. też wyrok SA w Poznaniu z 9.11.2021 r., II AKa 151/20, Lex nr 3322547.

42 K. Lipiński [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, (red.) J. Giezek, Warszawa 2021, s. 291.

43 Wyrok SA w Szczecinie z 5.12.2019 r., II AKa 156/19, LEX nr 3149330. Zob. też J. Lachowski [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. IV, (red.) V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2023, art. 189(a).

wolności od 10 do 25 lat pozbawienia wolności⁴⁴. W przypadku zaś karalnego przygotowania, na karę nie niższą niż rok pozbawienia wolności (pkt 1 art. 72). Podobnie niewolnictwo, o którym mowa w art. 115 § 23 k.k. znalazło swoje bezpośrednie odniesienie, oprócz wspomnianego już art. 8 przepisów wprowadzających Kodeks karny, w art. 118a § 2 k.k., który penalizuje takie działanie karą pozbawienia wolności od 5 do 25 lat, za udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji, który powoduje oddanie osoby w stan niewolnictwa lub utrzymuje ją w tym stanie. Podstawowa różnica między niewolnictwem a handlem ludźmi polega na tym, iż w pierwszym przypadku proceder ten zawsze odbywa się bez zgody ofiary.

Jednocześnie, co należy ponownie podkreślić, jest to przestępstwo trudne do wykrycia z uwagi na fakt, że najważniejszym materiałem dowodowym w tych sprawach jest co oczywiste osobowy materiał dowodowy, czyli zeznania pokrzywdzonych (ofiary) i świadków⁴⁵. W przypadku gdy ofiara nie zgłasza faktu wykorzystania, obawiając się stygmatyzacji ze strony tak osób bliskich, jak też społeczności, w której żyje, własnych traumatycznych przeżyć, które stały się wynikiem przestępstw, jak też z obawy o deportację czy zemsty ze strony świata przestępczego, walka z tym procederem jest niezwykle trudna⁴⁶.

Aspekt międzynarodowy walki ze współczesnym niewolnictwem

Według ONZ do głównych przyczyn handlu ludźmi należą nierówności w obrębie krajów i pomiędzy nimi, coraz bardziej restrykcyjna polityka imigracyjna oraz rosnący popyt na tanią siłę roboczą⁴⁷. Prawdopodobieństwo bycia ofiarą handlu ludźmi wzrasta z powodu ubóstwa, przemocy i dyskryminacji⁴⁸. Stąd też w międzynarodowej przestrzeni prawnej od dziesięcioleci podejmowane są działania prawnego przeciwdziałania tej szczególnej formie przestępczości zorganizowanej.

Ograniczony zakres publikacji pozwala jedynie na wyróżnienie kilku istotnych aktów prawa międzynarodowego w omawianej materii. Próbę kompleksowej regulacji wszystkich aspektów handlu ludźmi podjęto w przyjętym przez Organizację Narodów Zjednoczonych w dniu 15 listopada 2000 r. Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności

44 Ustawa z 12.03.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (tj. Dz. U. z 2025 r., poz. 337).

45 R. Mroczek, *Formy...*, op. cit., s. 96.

46 J. Bryk, *Przestępstwa towarzyszące handlowi ludźmi [w:] Ludzie nie na sprzedaż - międzynarodowa współpraca policji w zakresie handlu ludźmi. Materiały pokonferencyjne*, Warszawa 17-19.03.2009 r., s. 22.

47 *Human Rights and Human Trafficking*, UN New York and Geneva 2014, Fact sheet nr 36, https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FS36_en.pdf (dostęp: 26.07.2025).

48 https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/FS36_en.pdf (dostęp: 26.07.2025).

kobietami i dziećmi, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, zwanego jak już zaznaczono Protokołem z Palermo. Protokół ten został ratyfikowany przez Polskę w dniu 18 sierpnia 2003 r. i opublikowany w Dzienniku Ustaw z dnia 31 stycznia 2005 r. W art. 3 pkt a Protokołu zawarto legalną definicję pojęcia „handlu ludźmi”, przyjmując, że jest to: werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Przy czym wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innej osoby lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów (a zatem niewątpliwie obejmuje też i takie czynności sprawcze, które przytacza definicja zawarta w art. 115 § 22 k.k.). Zakres stosowania Protokołu z Palermo (a więc i wykorzystania powyższej definicji) ograniczała treść art. 4 Protokołu wskazująca, iż dotyczy on postępowań przygotowawczych i sądowych w sprawach wymienionych w art. 5, ale tylko wówczas, gdy mają charakter międzynarodowy i zostały popełnione z udziałem międzynarodowej grupy przestępczej, jak również w odniesieniu do ochrony ofiar takich przestępstw.

Niezwykle ważna jest również dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW, mocą której na każde państwo członkowskie nałożony został obowiązek podjęcia środków niezbędnych do zapewnienia karalności czynów dotyczących handlu ludźmi. Zgodnie z art. 2 przywołanej dyrektywy chodzi o umyślne: werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, w tym wymiana lub przekazanie kontroli nad tymi osobami, z zastosowaniem groźby lub przemocy bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, poprzez nadużycie uprawnień lub wykorzystanie sytuacji bezbronności (rozumianej jako sytuacja, gdy „dana osoba nie ma innego – realnego lub możliwego do zaakceptowania – wyboru niż poddanie się nadużyciu”) lub też wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wyzysku, przy czym:

- wyzysk obejmuje, w szczególności, wyzyskanie innych osób do prostytutki lub innych form wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, w tym żebractwo, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, wyzyskiwanie do działalności przestępczej lub usunięcie organów;

- jeżeli posłużono się którymkolwiek ze środków wyżej wymienionych, ewentualna zgoda ofiary handlu ludźmi na wyzysk, niezależnie od tego, czy zamierzony lub rzeczywisty, nie ma znaczenia (nie wyłącza ona danego czynu z zakresu zastosowania dyrektywy);
- jeżeli czyn wyżej wymieniony dotyczy dziecka, tj. osoby poniżej 18. roku życia, powinien on być przestępstwem podlegającym karze za handel ludźmi, chociażby nawet nie posłużono się żadnym z wyliczonych wcześniej środków.

Do równie istotnych regulacji prawa międzynarodowego, które stanowiły dla polskiego ustawodawcy podstawę do realizacji międzynarodowych zobowiązań wynikających z ratyfikowanych konwencji przy wprowadzeniu aktualnej treści przepisu art. 189a § 1 k.k., były: Konwencja z 4.05.1910 r. dotycząca zwalczania handlu żywym towarem⁴⁹; Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi podpisana w Genewie 30.09.1921 r.⁵⁰; Konwencja z 21.03.1950 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji⁵¹, ustawa z 29.02.1952 r. o ratyfikacji otwartej do podpisu w Lake Success 21.03.1950 r. Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji⁵²; Konwencja uzupełniająca z 7.09.1956 r. w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa⁵³. Konieczne było również uwzględnienie, ratyfikowanego przez Polskę 18.08.2003 r., Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, zwanego jak już podkreślono protokołem z Palermo, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 15.11.2000 r.; czy też dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5.04.2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW z 19.07.2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi; a także Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie 16.05.2005 r.⁵⁴.

Ostatni ze wskazanych aktów prawa, czyli Konwencja warszawska, której celem było m.in. zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy zagwarantowaniu równości płci oraz ochrona praw człowieka ofiar handlu ludźmi, a także stworzenie całościowego ramowego planu ochrony i pomocy ofiarom

49 Dz. U. z 1922 r., nr 87, poz. 783 ze sprost.

50 Dz. U. z 1925 r., nr 125, poz. 893 ze zm.

51 Dz. U. z 1952 r., nr 41, poz. 278.

52 Dz. U. nr 13, poz. 78.

53 Dz. U. z 1963 r. nr 33, poz. 185, zał.

54 Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz. U. z 2009 r., nr 20, poz. 107).

oraz świadkom, jak również zapewnienie skutecznego śledztwa i oskarżenia, w art. 4 zawiera legalną definicję handlu ludźmi, która stała się podstawą opracowanej definicji handlu ludźmi, jaka znalazła się w polskim Kodeksie karnym po 2010 r. Dla celów Konwencji „handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępny, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów. Jednocześnie zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w art. 4 lit. a Konwencji. To także werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w literze a niniejszego artykułu. Pojęcie „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła 18. roku życia, natomiast „ofiara” oznacza każdą osobę fizyczną będącą podmiotem handlu ludźmi zdefiniowanego w niniejszym artykule. Podpisując konwencje państwa strony zobowiązały się m.in. do podjęcia działań w celu ustanowienia lub wzmocnienia koordynacji krajowej pomiędzy różnymi organami odpowiedzialnymi za zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi; do określenia lub wzmocnienia skutecznych założeń polityki i programów służących zapobieganiu handlowi ludźmi poprzez takie środki, jak: badania, informacje, kampanie uświadamiające i edukacyjne, inicjatywy społeczne i gospodarcze oraz programy szkoleniowe skierowane w szczególności do osób narażonych na możliwość stania się ofiarą handlu ludźmi oraz osób zawodowo zajmujących się zwalczaniem handlu ludźmi; podjęcie właściwe działania, jakie mogą okazać się konieczne w celu umożliwienia legalnej migracji, w szczególności poprzez rozpowszechnianie dokładnych informacji przez odpowiednie placówki, na warunkach umożliwiających legalny wjazd i pobyt na jej terytorium; podjęcia właściwych działań w celu zredukowania stopnia narażenia dzieci na stanie się ofiarami handlu, w szczególności poprzez stworzenie dla nich ochronnego otoczenia (art. 5). Oprócz wielu zobowiązań pomocowych na rzecz ofiar handlu ludźmi, na państwa strony nałożono obowiązek podjęcia m.in. działań ustawodawczych lub innych, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa czynów zawartych w artykule 4 Konwencji, jeżeli zostały popełnione umyślnie (art. 18); dla

penalizacji korzystania z usług będących formami wykorzystywania osoby określonymi w artykule 4 litera a Konwencji, ze świadomością, że osoba ta jest ofiarą handlu ludźmi; uznania za przestępstwa następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie i w celu umożliwienia handlu ludźmi: a) fałszowanie dokumentów podróży lub tożsamości, b) podrabianie lub dostarczanie takich dokumentów, c) zatrzymywanie, usuwanie, ukrywanie, uszkodzanie lub niszczenie dokumentów podróży lub tożsamości należących do innej osoby. W Konwencji przyjęto także zasady zgodnej współpracy międzynarodowej w możliwie najszerszym zakresie, oraz poprzez zastosowanie odpowiednich międzynarodowych i regionalnych instrumentów, porozumień uzgodnionych na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa oraz ich prawa wewnętrznego, dla celów: zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi, ochrony ofiar i pomocy ofiarom, postępowań przygotowawczych lub sądowych dotyczących czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją (art. 32). Stworzono także mechanizm monitoringu działań przeciwko handlowi ludźmi poprzez utworzenie tzw. Grupy GRETA, czyli zespołu niezależnych i bezstronnych ekspertów, którzy przygotowują raport z implementacji przepisów Konwencji (art. 36–38).

W związku z faktem, że formy niewolnictwa ulegają stałej zmianie, a zdecydowana część spraw w tej materii objęła obecnie Internet, Komisja europejska w dniu 19 grudnia 2022 r. zaproponowała zaostrzenie przepisów dotyczących zwalczania handlu ludźmi⁵⁵. Zgodnie z projektem proponowano: uznanie przymusowego małżeństwa i nielegalnej adopcji za przestępstwa; dodanie przestępstw związanych z handlem ludźmi popełnionych za pośrednictwem technologii informacyjno-komunikacyjnych lub ułatwianych przez nie, w tym przez Internet i media społecznościowe; wprowadzenie obowiązkowych sankcji za przestępstwa związane z handlem ludźmi, w tym wykluczenie sprawców ze świadczeń publicznych lub czasowe lub stałe zamknięcie placówek, w których doszło do przestępstwa handlu ludźmi; wprowadzenie formalnych krajowych mechanizmów kierowania dla poprawy wczesnego rozpoznania i udzielania ofiarom pomocy i wsparcia; uznanie świadomego korzystania z usług świadczonych przez ofiary handlu ludźmi za przestępstwo; oraz corocznego gromadzenia danych na temat handlu ludźmi w całej UE. W konsekwencji podobne stanowisko zajął Parlament Europejski, który w dniu 18.10.2023 r. uzgodnił swoje stanowisko, w którym proponował wprowadzenie nowego rodzaju przestępstw, jak przymusowe małżeństwa, nielegalna adopcja i macierzyństwo zastępcze przy użyciu siły, groźby czy przymusu w celu wykorzystania reprodukcyjnego, jak też wprowadzenia kar dla firm skazanych za handel ludźmi poprzez wykluczenie ich z przetargów oraz

55 Zob. <https://www.europarl.europa.eu/topics/pl/article/20230921STO05705/walka-ue-z-handlem-ludzmi> (dostęp: 26.07.2025).

pozbawienie możliwości otrzymania pomocy publicznej lub dotacji⁵⁶. Proponowano także zakaz ścigania ofiar za czyny przestępcze, do których zostały zmuszone oraz ich bezwarunkowe wsparcie. Efektem tych działań było przyjęcie w dniu 13 czerwca 2024 r. przez Parlament Europejski dyrektywy w sprawie zmiany dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczaniu tego procederu oraz ochrony ofiar⁵⁷. Na mocy nowych przepisów zmieniony został m.in. zakres pojęcia „wyzysk”, o którym mowa w art. 2 ust. 3 dyrektywy 2011/36/UE, który obecnie obejmuje, w szczególności wyzyskanie innych osób do prostytucji lub innych form wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, w tym żebractwo, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, wyzyskiwanie do działalności przestępczej lub usunięcie organów, lub wyzyskiwanie do macierzyństwa zastępczego, przymusowego małżeństwa lub nielegalnej adopcji. Państwa członkowskie zostały zobowiązane do podjęcia niezbędnych środków do zapewnienia, by przestępstwo, o którym mowa w art. 2, podlegało sankcjom karnym w maksymalnym wymiarze co najmniej dziesięciu lat pozbawienia wolności, jeżeli przestępstwo zostało popełnione m.in. z użyciem poważnej przemocy lub wyrządziło pokrzywdzonemu szczególnie dotkliwą szkodę, w tym szkodę fizyczną lub psychiczną. Państwa członkowskie mają także obowiązek podjąć niezbędne środki do zapewnienia, aby za okoliczności obciążające, zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa krajowego, uznawano następujące okoliczności, w przypadku gdy odnoszą się one do przestępstwa handlu ludźmi, o którym mowa w art. 2: a) fakt, że przestępstwo zostało popełnione przez funkcjonariusza publicznego podczas wykonywania jego obowiązków; b) fakt, że sprawca ułatwił lub dopuścił się, za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych, rozpowszechniania obrazów, nagrań wideo lub podobnych materiałów o charakterze seksualnym z udziałem ofiary. Zmianie uległ również art. 5 dyrektywy 2011/36/UE poprzez wskazanie, że państwa członkowskie zobowiązują się do przyjęcia niezbędnych środków do zapewnienia możliwości pociągnięcia osób prawnych do odpowiedzialności za przestępstwa, o których mowa w art. 2 i 3 oraz art. 18a ust. 1, popełnione na ich korzyść przez osobę działającą indywidualnie lub jako członek organu danej osoby prawnej i pełniącą rolę kierowniczą w tej osobie prawnej. Państwa członkowskie zapewniają także możliwość pociągnięcia osoby prawnej do odpowiedzialności w przypadku, gdy brak nadzoru lub kontroli przez osobę określoną w ust. 1 umożliwił popełnienie na korzyść tej osoby prawnej, przez osobę jej podlegającą, przestępstw, o których mowa w art. 2 i 3 oraz art. 18a

56 <https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20231013IPR07128/trafficking-in-human-beings-meps-ready-to-negotiate-new-eu-rules> (dostęp: 26.07.2025).

57 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie zmiany dyrektywy 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar (Dz. U. UE. L. z 2024 r., poz. 1712).

ust. 1. Jednocześnie odpowiedzialność osoby prawnej na podstawie ust. 1 i 2 nie wyklucza możliwości wszczęcia postępowania karnego przeciwko osobom fizycznym będącym sprawcami przestępstw, o których mowa w art. 2 i 3 oraz art. 18a ust. 1, podżegającym do tych przestępstw lub pomagającym w ich popełnieniu. Zgodnie z wcześniejszymi propozycjami i ustaleniami wprowadzono w art. 6 katalog kar, środków karnych i pozakarnych wobec osób prawnych. Państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia, aby osoba prawna pociągnięta do odpowiedzialności na podstawie art. 5 ust. 1 lub 2 podlegała skutecznym, proporcjonalnym i odstraszającym karom lub środkom o charakterze karnym lub pozakarnym. Państwa członkowskie przyjmują także niezbędne środki w celu zapewnienia, aby kary lub środki wobec osób prawnych pociągniętych do odpowiedzialności na podstawie art. 5 ust. 1 lub 2 za przestępstwa, o których mowa w art. 2 i 3 oraz art. 18a ust. 1, obejmowały grzywny karne lub grzywny pozakarne oraz aby mogły obejmować inne kary lub środki o charakterze karnym lub pozakarnym, takie jak:

- a) pozbawienie prawa do korzystania ze świadczeń publicznych lub pomocy publicznej;
- b) pozbawienie dostępu do finansowania publicznego, w tym do postępowań przetargowych, dotacji, koncesji i licencji;
- c) czasowy lub stały zakaz prowadzenia działalności gospodarczej;
- d) cofnięcie zezwoleń i upoważnień do prowadzenia działalności, która doprowadziła do odpowiedniego przestępstwa;
- e) umieszczenie pod nadzorem sądowym;
- f) likwidacja sądowa;
- g) zamknięcie zakładów wykorzystywanych do popełniania przestępstwa;
- h) w przypadku gdy przemawia za tym interes publiczny, publikacja całości lub części orzeczenia sądowego dotyczącego popełnionego przestępstwa oraz nałożonych kar lub środków, bez uszczerbku dla przepisów dotyczących prywatności i ochrony danych osobowych. Ponadto, co istotne, w zmienionym art. 9 ust. 1 dyrektywy 2011/36/UE wprowadzono przepis w myśl którego, każde państwo ma zapewnić, aby ściganie i oskarżanie w odniesieniu do przestępstw, o których mowa w art. 2 i 3 oraz art. 18a ust. 1, nie było uzależnione od złożenia przez ofiarę skargi lub oskarżenia, oraz aby postępowanie karne mogło być kontynuowane, nawet jeśli ofiara wycofa swoje zeznania.

Powyższe zmiany zgodnie z dyrektywą z 2024 r. państwa członkowskie mają obowiązek wprowadzić w życie poprzez przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy do dnia 15 lipca 2026 r.

Podsumowanie

Handel ludźmi to jedno z najpoważniejszych przestępstw międzynarodowych, z jakimi przyszło się zmierzyć współczesnym demokracjom. Walka z nim jest niezwykle trudna i kosztowna. I jakkolwiek to na państwach w głównej mierze ciąży prawny oraz społeczny obowiązek walki z tym procederem, same struktury państwowe nie załatwią wszystkiego. Niezbędne w tym zakresie jest także tworzenie i funkcjonowanie organizacji społecznych wspierających realne działania państwa, które z jednej strony zapewnią ofiarom handlu bieżące doradztwo i pomoc. Z drugiej zaś przyczynią się do zwiększenia świadomości społecznej w zakresie omawianej problematyki, w tym poprzez powszechną edukację i prewencję, szczególnie wśród młodzieży. Konieczność ta wynika nie tylko z postanowień konwencji i umów międzynarodowych o zwalczaniu handlu ludźmi, które zobowiązują państwa-strony do włączenia współpracy z organizacjami pozarządowymi innymi właściwymi organizacjami oraz innymi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego do swoich strategii politycznych i programów, ale jest także realną potrzebą społeczną. Zasadniczym problemem, który stoi przed organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości, a który niewątpliwie łączy się z powszechną edukacją i prewencją jest przełamanie obaw ofiar oraz świadków przed złożeniem zeznań. Przyjęcie nawet najlepszych regulacji prawnych w zakresie penalizacji procederu handlu ludźmi nie przyniesie oczekiwanych rezultatów w sytuacji braku realnej pomocy ofiarom, w jej wielowymiarowym zakresie, odpowiedniego standardu tej pomocy, jak też wobec poczucia osamotnienia ofiar, czy obawy i strachu przed zemstą środowisk przestępczych. Pomocne w tej materii może być i powinno być, przyjęcie w dniu 19 marca 2025 r. przez Radę Ministrów strategicznego dokumentu, jakim jest Krajowy Plan Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2025–2027, który wyznacza kierunki polityki państwa w tym zakresie⁵⁸. Istotnym elementem nowego KPD są propozycje zmian w polskim porządku prawnym, które mają na celu wzmocnienie ochrony ofiar i skuteczniejsze ściganie sprawców. Kluczowe działania legislacyjne obejmują m.in. implementację Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1712, zmieniającej dyrektywę 2011/36/UE w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi, jego zwalczania oraz ochrony ofiar; oraz prace nad stworzeniem kompleksowej ustawy o przeciwdziałaniu handlowi ludźmi, która w sposób spójny i całościowy ureguluje działania państwa w tym obszarze.

Pozostaje mieć jedynie nadzieję, że podejmowane działania okażą się maksymalnie skuteczne w obszarze przeciwdziałania handlu ludźmi.

58 <https://www.gov.pl/web/handel-ludzmi/krajowy-plan-dzialan-przeciwko-handlowi-ludzmi-na-lata-20252027> (dostęp: 26.07.2025).

Bibliografia

1. Głogowska-Balcerzak A., *Standardy zwalczania handlu ludźmi w prawie międzynarodowym*, Łódź 2019.
2. Bryk J., *Przestępstwa towarzyszące handlowi ludźmi* [w:] *Ludzie nie na sprzedaż-międzynarodowa współpraca policji w zakresie handlu ludźmi. Materiały pokonferencyjne*, Warszawa 17-19. 03.2009 r.
3. Dubisz S. (red.), *Słownik Języka Polskiego*, Warszawa 2003.
4. Hołyst B., Bryk J., Malinowska I., *Metody działania sprawców przestępstw handlu ludźmi*, Szczytno 2010.
5. Jambor J., *Pokrzywdzony – ofiara handlu ludźmi w procedurach dochodzeniowych i sądowych*, „Prokuratura i Prawo” 2022, nr 9.
6. Janoszka K., *Dzieci jako ofiary handlu ludźmi*, Szczytno 2013.
7. Kośmider M., *Handel ludźmi jako współczesna forma niewolnictwa*, „Studium Europy Środkowej i Wschodniej” 2020, nr 14.
8. Kozłowska-Kalisz P., *Uwagi do art. 115 § 22* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, (red.) M. Mozgawa, Warszawa 2023.
9. Lachowski J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. IV, (red.) V. Konarska-Wrzošek, Warszawa 2023.
10. Ligęza-Turlakiewicz M., Turlakiewicz G., *Człowiek jako dobro extra commercium w przestępstwie handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 5.
11. Majewski J. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część II. Komentarz do art. 53- 116*, wyd. V, (red.) W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
12. Mozgawa M. (red.), *Uwagi do art. 189a* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.
13. Mroczek R., *Formy inicjacji procesowej w sprawach o przestępstwa handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 2.
14. Lipiński K. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, (red.) J. Giezek, Warszawa 2021.
15. Rubiś-Kulczycka J., *Handel ludźmi jako forma współczesnego niewolnictwa*, „Zeszyty Naukowe Uczelni Jana Wyżykowskiego. Studia z Nauk Społecznych”, 2016 nr 9.
16. Sakowicz A., *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 3.
17. Śliżewska L., *Skala problemu handlu dziećmi w Polsce na podstawie danych statystycznych*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, Olsztyn 2023, nr 2.
18. Wenzel M., *Charakterystyka społeczna ofiar handlu ludźmi. Raport z badań jakościowych*, Warszawa 2005, <chrome-extension://efaidnbmninnnigpcjpcglclefindmkaj/https://documentation.lastradainternational.org/lsidocs/raport%20Wenzel%20.pdf>.